

१. पूर्ण इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री शारदा श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री तपवहादुर मगर
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदर प्रसाद शर्मा
सम्बत ०६३ सालको रिट नं.०६४-WF-००१३
आदेश मिति: २०६५।१।५।५

विषय :- उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको आदेश
जारी गरिपाउँ ।

निवेदक: पुरुषोत्तम वस्ताकोटी

विरुद्ध

विपक्षी: लोकसेवा आयोग, केन्द्रीय कार्यालय,
कमलपोखरी समेत

निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ७४ बमोजिम कार्यसम्पादन मूल्यांकनका आधारमा हुने बहुवामा जस्तो कार्यसम्पादन मूल्यांकन, शैक्षिक योग्यता, तालिम, भौगोलिक क्षेत्र र जेष्ठता जस्ता विविध विषयहरूको आधार लिइने नभई सम्बन्धित उम्मेदवारको पछिल्लो चार वर्षको कार्यसम्पादनको औषत अंक र अन्तरवार्तामा प्राप्त गरेको अंकका आधारमा बहुवामा सिफारीस गरिने प्रावधान रहेको देखिदा तुलनात्मक रूपमा अघिल्लो प्रकारको बहुवामा भन्दा विवादित प्रक्रिया छोटो र सरल रहेको देखिन्छ । मूल्यांकनका आधार धेरै रहने

अघिल्लो बहुवामा पारदर्शी रहने केही निश्चित कुराहरूमा उम्मेदवारले एकिन साथ त्रुटी रहेको भनी दावी लिने गरेको आधारमा यस अदालतबाट टेवुलेशन समेतका काम कारवाहीहरू हेरी निर्णय गर्ने गरेको प्रचलन नरहेको होइन । तर विवादित बहुवामा त्यस प्रकारको पारदर्शी तथा जटिल विषय वस्तुहरू समावेश रहेको नपाइने र बहुवामा प्रक्रियाका दुईवटै आधारहरू गोप्य रहने देखिदा उम्मेदवारले थाहा पाउने अवस्था समेत हुदैन । नियम ७४ अर्न्तगत कार्यसम्पादन मूल्यांकनको आधारमा हुने बहुवामा प्रक्रियामा सामेल सवै उम्मेदवारको शैक्षिक योग्यता, तालिम, भौगोलिक क्षेत्रमा रही काम गरे वापत प्राप्त हुने अंक र जेष्ठता वापतको अंक एक अर्कालाई थाहा जानकारी हुन सक्ने अवस्था रहन्छ । बहुवामा सिफारीस हुनेलाई यो यति कारणले बढी र आफूलाई कम अंक दिइएको कारणबाट सिफारीस सम्बन्धित काम कारवाही त्रुटीपूर्ण रहेको भनी त्यस्तो पारदर्शी विषयहरूमा प्राप्त हुने अंकको प्रमाण सहितको एकिन दावी लिइने कारणबाट अन्य सम्बद्ध पक्षहरू समेत हेरीने परिपाटीलाई न्यायोचित र विवेक सम्मत मान्न सकिन्छ ।

प्रस्तुत विषयमा निवेदकले थाहा पाउन सक्ने पारदर्शी आधारहरू केही पनि रहेको देखिदैन । त्यस्तो आधारहरू नभएको कारणबाटै निवेदकले का.स.मू.वापतको अंक

र अर्न्तवार्तामा प्राप्त गरेको अंक घटाइ कम अंक राखी टेवुलेशन गरिएको हुन सक्ने भनी अनुमानका भरमा दावी लिएको पाइन्छ । संवैधानिक निकाय लोक सेवा आयोगले सञ्चालन गरेको परीक्षा प्रणालीमा त्यस प्रकारको त्रुटी रहेको होला भनी निवेदकको कथनका भरमा मात्र यस अदालतले अनुमान गर्न मिल्दैन र हुदैन पनि । संविधान र कानून बमोजिम काम कारवाही सञ्चालन गर्ने निकायले गरेको काम कारवाही कानूनसम्मत नै हुन्छ भनी अदालतले प्रारम्भिक रूपमा अनुमान गर्नु पर्दछ । यदि कसैले अन्यथा जिकिर लिन्छ, भने त्यस्तो कुराप्रति अदालतलाई सुनिश्चित आधार सहित विश्वस्त गराउन सक्नु पर्ने दायित्व निजकै हो । निवेदकले त्यसरी विश्वस्त हुन सकिने कुनै ठोस आधार सहितको विवेक सम्मत कारण निवेदनमा उल्लेख गर्न सकेको नदेखिई अनुमान र काल्पनिक आधारमा निवेदन दिएको देखियो । यस अदालतलाई तत्काल वहाल रहेको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) र अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७(१) प्रदत्त असाधारण अधिकार कसैको अनुमान वा शंकाको निवारण गर्ने क्षेत्राधिकार होइन । संविधान प्रदत्त मौलिक हकाधिकारको उल्लंघन भएको समेतका अवस्थामा नागरिकलाई संरक्षण प्रदान गर्ने प्रयोजनका हेतु समाविष्ट गरिएको सो विशिष्ट

प्रावधानको दुरुपयोग कोही कसैले गर्नु उपयुक्त मान्न सकिन्न । अनुमान र आशंकाको भरमा यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र कदापि आकर्षित हुन सक्दैन । समन्यायिक क्षेत्राधिकार अर्न्तगत रिट क्षेत्रमा प्रवेश गर्ने व्यक्तिले आफूलाई मर्का परेको विषयमा ठोस र विश्वसनीय आधार निवेदनमा देखाएकै हुनु पर्दछ । अन्यथा यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार क्षेत्रको उपचार प्रदान गर्न अस्विकार गर्न सक्दछ ।

निवेदकले प्राप्त गरेको अंक घटाईएको नै हो भन्ने कुरा स्वयं निवेदकले नै स्थापित गर्न सकेको अवस्था छैन । परीक्षामा आफू अनुत्तिर्ण भएको कारणवाट त्यस कुराको अन्दाज सम्म लगाएको देखिन्छ । परीक्षामा अनुत्तिर्ण हुनेले त्यस प्रकारको अडकलवाजी काटनु अस्वभाविक पनि होइन । तर त्यस्तो अडकल वा अनुमानको निवारण यस अदालतको रिट क्षेत्राधिकार होइन र असाधारण अधिकार क्षेत्रवाट त्यो संभव पनि छैन । त्यसमा पनि निवेदकले अनुमानित रूपमा दावी गरेको सो कुरा पूष्ट हुने न्यूनतम आधार सम्म पनि निवेदनमा उल्लेख गर्न सकेको देखिदैन । अर्न्तवार्तामा बस्ने पदाधिकारी वा टेवुलेशन गर्ने कर्मचारी निवेदक प्रति पूर्वाग्राही हुनु पर्ने र बहुवा पाएका व्यक्तिको पक्षमा ढल्कनु पर्ने कुनै विश्वसनीय आधार रहेको भन्ने किटानी

निवेदन जिकिर रहेको भए त्यो निश्चित रूपमा विचारणीय हुन सक्थ्यो । तर निवेदकले सो कुराको आभास हुने भिनो दावी सम्म पनि लिन सकेको पाइदैन । यस्तो अवस्थामा निवेदकको काल्पनिक निवेदन कथनका भरमा लोक सेवा आयोगको काम कारवाही प्रति अविश्वास गरी लोक सेवा आयोग (कार्यविधि) ऐन, २०४८ बमोजिम गोप्य रहने परीक्षा सम्बन्धी कागजातहरु खोली हेरिरहनु पर्ने स्थिति देखिएन ।

तसर्थ उल्लिखित आधार कारण समेतवाट निवेदकले ठोष र वस्तुनिष्ठ आधार सहित दावी लिन नसकी अनुमानको आधारमा काल्पनिक दावी गरेको देखिदा रिट निवेदन खारेज हुने ठहराएको माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.को राय मनासिव ठहर्छ । निवेदन दावी बमोजिम हुने ठहराएको माननीय न्यायाधीश श्री पवनकुमार ओझाको राय सग सहमत हुन नसकिने ।

२. संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
केदारप्रसाद गिरी
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
२०६४ सालको दे.पु.नं. ०६४-८१-०११७
फैसला मिति: २०६४/११/१६/५

मुद्दा: लेनदेन ।

पुनरावेदक: कल्लिज फल नन्दलाल राय यादव
विरुद्ध
प्रत्यर्थी/वादी: जवाहर राय यादव

फिरादसाथ पेश हुन आएको लिखतमा धनी जवाहर राय यादव र ऋणी नन्दलाल राय यादव भै मिति २०५०/१०/२१ मा रु.५०,०००/- को कपाली तमसुक गरी रकम दिनु लिनु भएको भन्ने देखिन्छ । सो लिखतमा यी प्रतिवादी नन्दलालको रेखात्मक र लेखात्मक सहीछाप समेत भएको पाइन्छ । प्रतिवादीले सो लिखतलाई इन्कार गरी प्रतिउत्तर फिराएका छन् भने अ.वं. ७८ नं. बमोजिम वयान गर्दा लिखतको शीर पुछारमा लागेको ल्याप्चे तथा हस्ताक्षर आफ्नै रहेको तर सो सहीछाप खुशीराजीसँग गरेको नभै वादीको श्रीमती मञ्जुदेवीले मिति २०५२/२/२१ मा मबाट जग्गा पास गराई लिने समयमा भुक्त्याएर तमसुक गराएको हुनुपर्छ भनी जिकीर लिएका छन् । सो वयानका क्रममा २०५४ साल वैशाखमा आफूलाई वादीले बाँदछाँद गरी वाउण्डको कागज भनी कागज गराएका थिए भन्ने पनि उल्लेख गरेको पाइन्छ । त्यसरी एउटै वयानका क्रममा पनि कहिले भुक्त्याएर सहीछाप गराएको भनिएको छ भने कहिले

बाँदछाँद गरी वाउण्डको कागज भनी कागज गराएको कुरा उल्लेख गरिएको छ । त्यसरी एउटै लिखतलाई दुई थरी संज्ञा दिईएवाट पनि प्रतिवादीको कथनको विश्वसनीयतामाथि प्रश्न उठ्नु स्वाभाविकै हो । यदि प्रतिवादीले जिकीर लिएभैं भुक्त्याएर वा बाँदछाँद गरी कागज गराएको भए कानूनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाको अवलम्बन गरी त्यस्तो कागज बदर गराउन सक्नेमा यी प्रतिवादीले त्यो वाटो पनि अवलम्बन गरेको पाईदैन । लिखतका आधारमा साँवा व्याज भराई पाउन वादीले दावी गरिसकेपछि प्रतिउत्तर फिराउँदा समेत त्यस्तो जिकीर नलिई एकैचोटि सद्दे कित्तै वयानका क्रममा मात्र त्यस्तो जिकीर लिनुले पनि प्रतिवादी कथन विरोधाभाषयुक्त हुन पुगेको छ । यसरी प्रतिवादीबाट अभिव्यक्त कथनहरु एक आपसमा विरोधाभाषपूर्ण रहेका र दावीको लिखतमा परेको सहीछापलाई अन्यथा भन्न पनि नसकेको अवस्थामा वादी दावीको लिखतमा उल्लिखित रकम यी प्रतिवादीले लिए खाएको होइन भनी अनुमान गर्न मिल्ने अवस्था हुँदैन । तसर्थ वादी दावी नपुग्ने र दावीको लिखत जालसाजी ठहर्ने भनी शुरु जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला उल्टी गरी वादी दावीको लिखतलाई समष्टिरूपमा हेर्दा सद्दे व्यवहारबाटै भएको प्रमाणित हुन आएको भन्ने समेतका आधारमा वादीले प्रतिवादीबाट दावी

वमोजिमको साँवा व्याज भरी पाउने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

३. संयुक्त इजलास

का.मु. सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
मीनवहादुर रायमाभी
माननीय न्यायाधीश श्री शारदा श्रेष्ठ
संवत् २०५९ सालको दे.पु.नं.८४४४
फैसला मिति: २०६५।१।१६।२

मुद्दा:- वैनावट्टाको शर्त वा करार वमोजिम
गरीपाउँ ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: चन्द्रबहादुर मावो
विरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: लाखबहादुर मावो

विपक्षीका नाउँदत्ताको कि.नं. ६८ र ६९ को जग्गा रु. १,२५,०००।- मा पारित गरी लिने दिने सहमती भई रु.७५,०००।- वैना वापत बुझी ०५।७।३० सम्ममा वांकी रकम लिई जग्गा पारित गरिदिने शर्त राखी ०५।७।१६ मा वैनावट्टाको लिखत भएको थियो । भाखाभिन्न रकम बुझाउन जाँदा विपक्षीले बुझी नलिएको र गा.वि.स. कार्यालयमा निवेदन दिएकोमा विपक्षी हाजिर नभएकोले लिखतको शर्त वमोजिम वैना

दिएको रकमको दोब्बर रु.१,५०,०००/-
दिलाई भराई पाउँ भन्ने नै प्रत्यर्थी वादीको
मुख्य फिराद माग दावी रहेको देखिन्छ ।
वैनावट्टाको भाखा भित्र रकम बुझाउन वादी
नआएकोले जग्गा पारित गरिदिने अवस्था
भएन । अतः फिराद खारेज गरिपाउँ भन्ने
समेत प्रतिउत्तर जिकिर भएको प्रस्तुत
मुद्दामा शुरुले वादी दावी नपुग्ने ठहराएको
फैसला उल्टी गरी वैना दिएको
रु.७५,०००/-को दोब्बर रु.१,५०,०००/-
वादीले प्रतिवादीवाट भराई पाउने ठहराएको
पुनरावेदन अदालतको फैसला उपर चित्त
नबुझाई पुनरावेदक प्रतिवादीको प्रस्तुत
पुनरावेदन परेको पाइयो । वादी आफै
भाखाभित्र रकम बुझाउन नआएको, भाखा
नाघेपछि अनधिकृत निकाय गा.वि.स. मा
गएको अवस्था हुंदा हुँदै प्रतिफल भन्दा बढी
रकम भराउने गरी भएको पुनरावेदन फैसला
त्रुटिपूर्ण हुंदा वदर गरिपाउँ भन्ने समेत
पुनरावेदन जिकिर भई यस अदालतवाट
सोही आधार समेतमा प्रत्यर्थी भिकाउने
आदेश भएको देखियो ।

पुनरावेदक प्रतिवादीको नाउदर्ताको
क्रि.नं. ६८ र ६९ को जग्गा जम्मा मूल्य
रु.१,२५,०००/-मा प्रत्यर्थी वादीले पारित गरि
लिने सहमती जनाई मिति ०५७९।१६ मा
वादी र प्रतिवादी बीच वैनावट्टाको कागज
भएको भन्ने तथ्यमा कुनै विवाद देखिएको
छैन । सो लिखतमा उल्लेख भए वमोजिम

रु.७५,०००/- वैनावापत पुनरावेदक
प्रतिवादीले बुझी लिएको भन्ने तथ्य पनि
निर्विवाद रूपमा स्थापित भईरहेको देखिन्छ ।
वैनावट्टाको लिखतमा उल्लेख भए
वमोजिमको वाँकी ५०,०००/- ०५७९।३०
सम्ममा बुझ्ने बुझाउने विषयमा दुवै
पक्षबीच विवाद उत्पन्न भई लिखत पारित
हुन सकेको देखिंदैन ।

पुनरावेदक प्रतिवादीले वादी रकम
बुझाउन नआएको भनी जिकिर लिएकोमा
प्रत्यर्थी वादीले लिखतको भाखा भित्र
पुनरावेदक प्रतिवादीलाई रकम बुझाउन
गएको थिएँ भन्ने कुराको कुनै पनि प्रमाण
दिन गुजार्न सकेको पाइएन । मौखिक
दावीका भरमा प्रत्यर्थी वादी लिखतको
भाखाभित्र पुनरावेदकलाई वाँकी रकम
बुझाउन गएका रहेछन् भनी अदालतले
अनुमान गर्न मिल्दैन ।

शुरु मिसिल संलग्न गाउँ विकास
समितिको कार्यालय थर्पुको मिति ०५८।३।२७
को पत्र साथ प्राप्त भएको प्रत्यर्थीले दिएको
भनेको निवेदन हेर्दा चन्द्रबहादुर मावोले
०५७९।३० सम्म पूरा रुपैया बुझी लिखत
पारित नगरी दिएकोले यस कार्यालयमा
भिकाई आवश्यक कारवाही गरिपाउँ भन्ने
सम्मको व्यहोरा परेको देखिन्छ । त्यसमा
पनि सो निवेदन प्रत्यर्थीले वैनावट्टा वमोजिम
वाँकी रकम बुझाउने भाखा भित्र परेको
भन्ने पनि नदेखिई ०५७९।०।८ मा परेको

देखिन्छ, भने निवेदन साथ प्रतिवादीलाई बुझाउन बाँकी रकमको थैली भुण्ड्याएको पनि देखिन आउँदैन । वैनावट्टा बमोजिम लिखत पारित गराई दिने अधिकार क्षेत्र कुनै पनि कानूनले गाउँ विकास समितिको कार्यालयलाई नदिएकोले अनधिकृत निकायमा वादीले दिएको त्यस प्रकारको निवेदनको कुनै कानूनी महत्व रहने पनि हुँदैन । उक्त निवेदनको पीठमा विपक्षी चन्द्रबहादुर मावो उपस्थित नभएकोले सम्बन्धित ठाउँमा कानूनी कारवाहीको लागि जान जानकारी दिने भनी ०५७१०१२३ मा गा.वि.स.वाट तोक आदेश भएपछि मिति ०५७१०१२५ मा प्रत्यर्थी वादी प्रस्तुत मुद्दाको फिरोद लिई आएको देखियो ।

यस प्रकार प्रत्यर्थी वादीले लिखतको भाखा भित्र पुनरावेदक प्रतिवादीलाई बाँकी रकम बुझाउन गएको भन्ने कुनै प्रमाण दिन गुजार्न सकेको देखिँदैन । प्रतिवादीले बाँकी रकम बुझी जग्गा पारीत गरिदिन अस्विकार गरेको भए लिखत बमोजिम पुनरावेदकलाई बुझाउन बाँकी रकम थैली राखी लिखत पारित गराई पाउँ भनी अदालत प्रवेश गर्नु वादीको प्रथम कर्तव्य र दायित्व हुन आउँछ । वैनावट्टाको लिखतको मूल प्रयोजन प्रथमतः सो लिखत बमोजिमको कार्य गर्नु गराउनुमा केन्द्रित रहन्छ । लिखत पारित हुन नसक्ने अवस्था उत्पन्न भएमा मात्र वैनावट्टाको रकम फिर्ता माग गर्न पाउने दोश्रो विकल्प

क्रियाशील हुन्छ । प्रतिवादीलाई वैनावट्टा लिखतको भाखाभित्र बाँकी रकम बुझाउन गएको थिएँ भनी दावी लिने पक्षले अदालत प्रवेश गर्दा सो रकम थैली राखी वैनावट्टाको शर्त र दायित्वको पक्षमा आफू प्रतिवद्ध रहेको देखाउन सक्नु पर्दछ । अन्यथा वादीको दावीमा विश्वास गर्न सकिने ठाउँ रहन्न । यस्तै प्रकृतिको विवादको विषय वस्तु अन्तरनिहित रहेको निवेदिका प्रतिवादी तीर्थ कुमारी राणा विरुद्ध रामशंकर श्रेष्ठको मू.स.गर्ने विनोद शंकर श्रेष्ठ विपक्षी वादी भएको संवत् २०४४ सालको दे.पु.ई.नं.९१ को करार बमोजिम लिखत पास गरिपाउँ भन्ने मुद्दामा यस अदालतको पूर्ण इजलासवाट वादीले वैनावट्टा बमोजिम तिर्न बुझाउन बाँकी रहेको रकम थैली राखी नालेश गरेको देखिएको भन्ने समेत आधारमा दावी बमोजिम लिखत पारित हुने ठहरी मिति २०४६।१२।२ मा निर्णय भई ने.का.प. २०४९ अंक १ पृष्ठ १ नि.नं. ४४४७ मा स्पष्ट रूपमा थैली धरौट राख्नु पर्ने प्रक्रियालाई अगाडि बढाएको अवस्था छ ।

प्रत्यर्थी वादीको दावी हेर्दा परस्पर विरोधाभाषपूर्ण समेत देखिएको छ । वादीको दावी एका तर्फ करार ऐन, २०५६ मा आधारित देखिन्छ भने अर्को तर्फ मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ४० नं. समेतलाई अंगालिएको देखिन्छ । यसवाट वादीले सो

लिखतलाई एकातर्फ करारको संज्ञा दिन खोजेको देखिन्छ भने अर्को तर्फ लेनदेन व्यवहार अन्तर्गतको वैनावट्टाको लिखतको रूपमा लिएको पाइन्छ । करार ऐन, २०२३ वहाल रहेको कानूनी सन्दर्भमा प्रस्तुत मुद्दामा दावी लिइएकै जस्तो तत्वहरु अन्तरनिहित रहेको वैनावट्टाको कागजलाई करारनामाको संज्ञा दिई माथि उद्धृत तीर्थकुमारी राणाको मुद्दामा यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट निर्णय भएको देखिन्छ ।

यद्यपि प्रस्तुत मुद्दाका वादी सो मुद्दामा जस्तो करार वमोजिम गराई पाउँ भनी एकीन र स्पष्टताका साथ करार ऐनको मात्र दावी लिई अदालत प्रवेश नगरी वैनावट्टाको शत वा करार वमोजिम गरिपाऊँ भनी दोहोरो दावी लिई अदालत प्रवेश गरेको देखिएवाट वादी स्वयंले सो वैनावट्टाको लिखतलाई करारको रूपमा ग्रहण नगरेको देखियो । सो लिखतको कार्यान्वयनको लागि पुनरावेदक प्रतिवादीलाई वाँकी रकम बुझाउन जानु पर्ने प्रत्यर्थी कै पहिलो दायित्व भएको र सो गरेको थिएँ भनी देखाउनु पर्नेमा अदालतमा प्रवेश गर्दा समेत उक्त रकम थैली राखी आउन नसकेवाट लिखतको शर्तको उलंघन पुनरावेदकवाट नभई प्रत्यर्थी वादी पक्षवाटै भएको मान्नु पर्ने देखिँदा यस अदालतवाट प्रत्यर्थी भिकाउंदा ग्रहण गरिएको आधारसंग असहत हुनुपर्ने कुनै कारण देखिएन ।

तसर्थ माथि प्रकरण प्रकरणमा उल्लिखित आधार कारण, कानूनी व्यवस्था र प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको विश्लेषणात्मक परिप्रेक्ष्यमा प्रत्यर्थी वादी स्वयंले लिखत बमोजिमको शर्त पालना गरेको नदेखिएको, वैनावट्टाको लिखत अनुसार पुनरावेदक प्रतिवादीलाई बुझाउन वाँकी रकम फिराद साथ थैली राखी राजिनामा पारित गराई पाउँ भनी स्पष्ट र एकीन दावी लिई अदालत प्रवेश गरेको पनि देखिन नआएको हुँदा दोब्बर रकम भराईपाउँ भन्ने वादी दावी नपुग्ने ठहराएको शुरुको फैसला सदर गर्नुपर्नेमा वैना वापत लिएको रु. ७५,०००/- को दोब्बर रु. १,५०,०००/- भराई दिने ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला त्रुटीपूर्ण देखिँदा उल्टी भई शुरु जिल्ला अदालतको फैसला मनासिव ठहर्ने ।

४. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री अनूपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री तपवहादुर मगर
सम्बत् २०६४ सालको दे.पु.नं.....११२६

फैसला मिति: २०६४।१।२२।१

मुद्दा :- नाता प्रमाणित वदर गरी नाता
प्रमाणित गरी पाऊँ ।

पुनरावेदक वादी: विष्णुमायां लिम्बु
विरुद्ध

विपक्षी प्रतिवादी: पदमवहादुरको मु.स.गर्ने
पर्वतवहादुरको हकमा शेरवहादुर
लिम्बु समेत

प्रस्तुत मुद्दामा शुरु जिल्ला अदालतले नाता प्रमाणित गर्ने कार्य जिल्ला प्रशासन कार्यालयको हुने भनी मुद्दा खारेज गरेकोमा सो इन्साफ पुनरावेदन अदालतवाट समेत सदर भएकोमा सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन परी सर्वोच्च अदालतले इन्साफ उल्टी गरी पुनरावेदन अदालतवाट सवूद प्रमाण बुझी पुनः इन्साफ गर्न मिति २०६२।१।१२ मा इन्साफ भएकोमा पुनरावेदन अदालत धनकुटाले २०६३।१।२।१ मा शुरुको खारेजी फैसला उल्टी गरी पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर नपुग्ने भनी इन्साफ गरेको पाईन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा वादीले प्रतिवादी विष्णुमायां लिम्बुनी र पदमवहादुर लिम्बुले स्व. खड्गवहादुर लिम्बु र पदमवहादुर लिम्बु बीच काका , काकी र भतिजाको नाता भएको भनी जिल्ला प्रशासन कार्यालय तेह्रथुमवाट २०४९।१।२८ मा लिएको नाता प्रमाण गलत रहेको भनी प्रतिवादीहरु पदमवहादुर लिम्बु विष्णुमायां लिम्बुनी समेतका उपर सो नाता प्रमाण वदर गर्न गराउन फिराद दायर गरेकोमा मिसिल

संलग्न सवूद प्रमाण हेर्दा प्रतिवादीले पेश गरेको १९५० सालको मोठ श्रेष्ठाको प्रतिलिपि हेर्दा वादीले दावी गरे जस्तो हंशमानका ३ छोराहरु असमपाल, मुजार सिंह चन्द्रमान भै असमपालको ३ छोराहरु ईवाहाङ्ग मानधोज , धनमान हुन भन्ने र मर्ने खड्गवहादुर र पदमवहादुर मानधोजका सन्तान तथा वादी धनवानका नातिनी हुन भनी खुल्न आएको पाईन्छ प्रतिवादी पदमवहादुरले २०४९।१।१६ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय तेह्रथुमवाट सर्जमिन समेत भई २०४९।१।१६ मा नाता प्रमाणित सिफारिस पाएकोमा सो नाता प्रमाणलाई जालसाजी भनी सर्जमिनमा वस्ने मानिसहरु समेतका उपर यिनै वादीले जालसाज मुद्दा दिएकोमा पुनरावेदन अदालतले सो मुद्दामा मिति २०६३।१।२।१ मा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहर गरेको जिल्ला अदालतको इन्साफ सदर गरे उपर यी वादीले यस अदालतमा मुद्दा दोहऱ्याई हेरी पाऊं भनी दिएको जालसाजी मुद्दामा आज यसै ईजलासवाट निस्सा दिन नमिल्ने गरी ईन्साफ भएवाट प्रतिवादीले पाएको नाता प्रमाणको सिफारिस भुङ्गा कायम हुन सकेको छैन । यसै गरी यिनै वादीले यिनै प्रतिवादीहरु समेतका उपर दिएको अपुताली हक कायम दा.खा. मुद्दामा समेत अपुतालीमा वादीको हक पुग्न नसक्ने ठहऱ्याएको जिल्ला अदालतको इन्साफ

पुनरलवेदन अदलतवलट सदर हुने ठहऱुवलई भएकु इन्सलफ उपर आऑ यसै ईऑलसवलट मुद्दल दोहऱुवलई हेर्न नमलले गरी आदेश भएवलट वलदी वलदी अनुसलर पदमवहलदुरकु अपुतलली वलदीले प्रलप्त गर्न नसकुने परलप्रेक्षुडडल प्रस्तुत वलदी पुगन सकुने हुदैन ।

यसरी वलदीले ऑुन नलतल प्रडणलतललई वदर गरलई पलऑुं भनी वलदी ललएकु हुे सुे नलतल प्रडण ऑलसलऑी भनी वलदी ललएकुडल सुे वलदी पुगन नसकुने र यी वलदीललई प्र. पदमवहलदुर सडेतकु अपुतलली प्रलप्त हुन नसकुने भनी टुंगुे ललगी सकेकु परलप्रेक्षुडडल प्रस्तुत नलतल प्रडणलत वदर गरलई नलतल प्रडणलत गरलई पलऑुं भन्ने वलदीले सुे कुनै वस्तुनलषुठ प्रडण सडेत पेश गर्न नसकेकु अवस्थलडल वलदी वलदी खडुवलर हुन सकुने देखलएन ।

प्रस्तुत मुद्दलडल ऑललल प्रशलसन कलरुडललडवलट नलतल प्रडणलत वदर सनुदरुडडल वलदी प्रतलवलदी दुवै थरीकु सवूद प्रडणकु मुलुडलंकन वलशल्लेषण गरी नलतल प्रडणलत वदर हुने हुे, हुेईन भन्ने सनुदरुडडल ऑललल अदलतले इन्सलफ गर्न सकुनेडल फलरलदुै नललगुने भनी मुद्दल खलरेऑ गनुे गरेकु इन्सलफ उलुटी गरी मलसलल संलगुन सवूद प्रडणकल आधलरडल वलदीकु पुनरलवेदन ऑलकलर पुगन नसकुने ठहऱुवलएकु पुनरलवेदन अदलतकु फैसलल मललेकुै देखलँदल सदर हुने ।

५. सडुक्त इऑलस

डलननीड नुडलडलधीश श्री अनुडरलऑ शरुडल
डलननीड नुडलडलधीश श्री कलुडलण शुरेषुठ
संवत २०६३ सललकु फलु.पु.नं.... ०३३३
फैसलल मलतल: २०६५/१०/२/४

डुद्दल: ऑलउडलसुने वेऑुने ।

पुनरलवेदक प्रतलवलदी: डदु गलरी

वलरुदुध

प्रतुडुथी वलदी: रऑनल खतुरी सडेतकु ऑलहेरीले
नेडलल सरकलर

पुनरलवेदक प्रतलवलदीले अधलकलर प्रलप्त अधलकलरी सडकुष वडलन गदल आरुडडलत कसूरडल सलवलती भई ऑलहेरवलली तीनै ऑनलललई ऑलनुदरुदुधु । नलऑहरु वलडलनुन मलतलडल डेरो हुुुऑलडल आई कलड गरी रहंदलकु सडडडल केली खुुऑुन आउने गुरलहकहरुसंग नलऑहरुललई आरुथलक प्रलुडनडल डलरी डुुन सडुडकुं गनुे लगलएकु हुं । सुे वलडत डलललई रु.१०० । केलीहरुललई रु.२००। डलउने गदुथे भनी लेखलई दलएकु डलईनुदुधु । नलऑले अदलतडल वडलन गदल अधलकलर प्रलप्त अधलकलरी सडकुष डुुकलडल गरेकु वडलन डेरो सुवेऑुऑल वलरुदुधकु हुे भनी आरुडडलत कसूरडल ईनुकलरी रहेकु डलईनुदुधु । तर डीडलत (ऑलहेरवलली) हरु ५, ६ डलहलनल देखल आफुनुु

होटलमा नास्ता खान आउने गरेकोले चिनेको र आफ्नो होटलवाटै प्रहरीहरूले पक्राउ गरेको तथ्यलाई भने स्वीकारेको पाईन्छ । त्यस्तै यी प्रतिवादीले मौकामा आफुले गरी दिएको कागजमा उल्लेख भएको व्यहोरा मेरो होईन, सहिछाप र दस्तखतसम्म आफ्नो भएको भनी यो यति कारणले मलाई सो वयान कागजमा जवरजस्ती सहिछाप एवं दस्तखत गराएको भनी जिकिर लिन सकेको समेत नदेखिई निज प्रतिवादीको स्वास्थ्य परिक्षण गर्दा सामान्य रहेको भनी भेरी अन्चल अस्पतालले मिति २०६२।५।३० मा प्रमाणित गरिदिएवाट प्रतिवादीलाई कुनै किसिमको कुटपिट लगायतको शारिरिक मानसिक यातना दिई जवरजस्ती कागजात तयार गरेका रहेछन् भनी भन्न मान्न सकिने अवस्था पनि भएन ।

यसको अतिरिक्त जिउमास्ने वेच्ने कार्य (नियन्त्रण) ऐन, २०४३ एक विशेष प्रकृतिको छुट्टै कानूनी प्रावधान भएको ऐन भई उक्त ऐनको दफा ६(१) मा ऐ.ऐनका. दफा ५ वमोजिम उजुर गर्ने व्यक्ति वेच विखन गरिएको वा वेश्यावृत्तिमा लगाईएको व्यक्ति भएमा र त्यस्तो व्यक्ति उपस्थित भएमा सरकारी वकीलको रोहवरमा त्यस्तो व्यक्तिको तत्काल वयान गराई सो वयान प्रमाणित गराउनको लागि सो व्यक्तिलाई २४ घण्टा भित्र नजिकको जिल्ला अदालतमा लैजानु पर्ने वाध्यात्मक कानूनी व्यवस्था भई

सोही दफाको उपदफा २ मा त्यस्तो उजुरवालाको वयान प्रमाणित गराउन त्याएमा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएपनि सम्बन्धित जिल्ला न्यायाधीशले त्यस्तो वयान पढी वाँची सुनाई निजले भने वमोजिम लेखिएको भएमा सोही व्यहोरा र भने वमोजिम नभएमा के कति कुरामा फरक पर्छ, सो व्यहोरा उल्लेख गरी प्रमाणित गरी दिनु पर्नेछ, भन्ने समेत थप कानूनी व्यवस्था भई त्यसरी अदालतद्वारा प्रमाणित वयानमा उल्लेखित कुरा भुट्टा हो भन्ने प्रमाण अभियुक्तले पुन्याउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था ऐ.ऐनको दफा ७(२) ले गरेवाट उक्त उल्लेखित पीडित जाहेरवालीहरूको अदालतवाट प्रमाणित भएको वयान अन्यथा हो भनी यी प्रतिवादीले मौखिक ईन्कारी वयान वाहेक अन्य भरपर्दो, ठोस एवं सत्य प्रतीतलायक प्रमाणहरू पेश दाखिल गर्न सकेको समेत पाईदैन ।

अतः माथि उल्लेखित र विवेचित कारण प्रमाण समेतको आधारमा यी पुनरावेदक प्रतिवादी यदु गिरीलाई शुरु अभियोग दावी वमोजिम जिउमास्ने वेच्ने कार्य (नियन्त्रण) ऐन, २०४३ को दफा ४(ग) को कसूरमा ऐ.ऐनको दफा ८(३) वमोजिम कैद वर्ष ११ (एघार) सजाँय गर्ने गरेको शुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरेको

पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा
सदर हुने ।

६. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद शाह
सम्बत २०५८ सालको रिट नं.---३३९८
आदेश मिति: २०६४।९।१७।३

विषय: उत्प्रेषण ।

निवेदक: अब्दुल समुद मुसलमान समेत
विरुद्ध

विपक्षी: जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रुपन्देही
समेत

स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को
दफा ५ को उपदफा (५) मा प्रमुख जिल्ला
अधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय
बमोजिम हुन्छ भनी देहाय (क) मा
"जिल्लामा शान्ति, व्यवस्था र सुरक्षा कायम
राख्ने" भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ ।
विपक्षीमध्येका अति उल्लाह मुसलमानले
प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष निवेदन दिँदा
यी निवेदक अब्दुल मोमीस समेतले
सार्वजनिक बाटो समेत मिची कब्जा गर्न
लागेको तथा सार्वजनिक नाला पुरी दिएको
हुदा सो खोलाई शान्ति सुरक्षाको व्यवस्था

मिलाई पाउँ भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ ।
ऐनको दफा ९ मा "प्रमुख जिल्ला
अधिकारीको अन्य काम, कर्तव्य , अधिकार"
शीर्षक अन्तर्गत ९ को उपदफा (६क) को
स्पष्टीकरण खण्ड (१)मा सार्वजनिक जग्गाको
परिभाषा गरेको र (६क)मा सरकारी जग्गा
वा सार्वजनिक जग्गामा आफ्नो हक कायम
नगराई घर बनाएमा घर भत्काउन आदेश
दिने अधिकार प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई
दिएको पाइन्छ । विपक्षीअति उल्लाहले
निवेदनमा सार्वजनिक बाटो तथा नाला भनी
उल्लेख गरेकोमा सो बमोजिम सार्वजनिक
हो होइन ? भनी प्रमुख जिल्ला अधिकारीले
स्थलगत नक्शा समेत गराएको भन्ने उक्त
कारवाही सम्बन्धी फाइलबाट देखिन्छ ।

प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आफ्नो
निर्णयमा निवेदकहरु अब्दुल मोविस
मुसलमान र अब्दुल सवुद मुसलमानले
अतिउल्लाह मुसलमानको घरबाट निस्केर
सार्वजनिक गडाहामा जाने नालीको इट्टा
भत्काई माटो पुरी फोहोर पानी वग्न नमिल्ने
गराई दिएको र सो नाली हुदै उत्तर दक्षिण
आवत जावत गर्ने परापूर्वकाल देखिको
गाउँको ५ फिट चौडाईको सार्वजनिक बाटो
मिची आफ्नो व्यक्तिगत घरको पाली (
हौदी, दाउरा राख्ने स्थान) बनाई सार्वजनिक
बाटो वन्द गरेको पुष्टि हुन आएकोले भनी
उल्लेख गरेको पाइन्छ । स्थानीय प्रशासन
ऐन, २०२८ को दफा ५ को उपदफा (५)(

क) बमोजिम जिल्लामा शान्ति, व्यवस्था र सुरक्षा कायम राख्ने काम, कर्तव्य र अधिकार प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई भएको र उपदफा (६क) मा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गामा आफ्नो हक कायम नगराई कसैले घर बनाएमा भत्काउन आदेश दिने अधिकार समेत निहित भईरहेकोमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सो निर्णयमा अधिकारकक्षेत्रात्मक त्रुटि रहेको भन्ने देखिदैन । स्थलगत नक्सा समेत गराई प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी प्रमुख जिल्ला अधिकारीले निर्णय गरेको अवस्थामा सो निर्णयमा चित्त नवुभे न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम पुनरावेदन गर्नुपर्नेमा सो नगरी निवेदकले यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र गुहारी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको देखियो । विपक्षी अतिउल्लाहको निवेदनमा सार्वजनिक नाली तथा वाटो भनी उल्लेख भएको र प्रमुख जिल्ला अधिकारीको निर्णयमा समेत सोही व्यहोरा उल्लेख भएकोमा प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी सार्वजनिक जग्गा र वाटो हो वा निवेदकहरुको निजी हो भन्ने तथ्य सम्बन्धी कुरामा प्रस्तुत रिट निवेदनबाट हेर्न मिल्ने पनि देखिदैन ।

अतः उल्लेखित आधार र कारण समेतबाट प्रमुख जिल्ला अधिकारीले स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ९ को उपदफा (६क) ले दिएको अधिकार प्रयोग

गरी निवेदकहरुले सार्वजनिक जग्गा मिची सार्वजनिक वाटो र नाली अवरोध हुने गरी घरको पाली राखेको भनी २०५८।१२।१४ मा निर्णय गरेको देखिएकोले सो निर्णय उपर चित्त नवुभे न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ बमोजिम पुनरावेदन गर्नुपर्नेमा सो नगरी असाधारण अधिकार क्षेत्र अंगाली दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनबाट निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुन नसक्ने ।

७. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
सम्बत् २०५९ सालको दे.पु.नं ९२९९
०६० सालको दे.पु.नं. ९३४०
फैसला मिति: २०६५।१।१६।२

मुद्दा: निर्णय वदर हक कायम ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: तेजवहादुर नेपाली
विरुद्ध
विपक्षी वादी नेपाल सरकार, भूमिसुधार तथा
व्यवस्था मन्त्रालय
एवं
पुनरावेदक प्रतिवादी: स्व.भलक नारायण
श्रेष्ठको मु.स. गर्ने इश्वरी देवी श्रेष्ठ
विरुद्ध

विपक्षी वादी नेपाल सरकार, भूमिसुधार तथा
व्यवस्था मन्त्रालय

सार्वजनिक रूपमा प्रयोग भई रहेको गौचर जग्गा खाने नियतले वनावटी प्रमाण जुटाई प्रतिवादीहरूले अदालतबाट हक कायम गराएका हुँदा ती फैसलाहरू समेत बदर गर्नको लागि भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय कै तर्फबाट फिराद दायर भई यो मुद्दाको उठान भएको पाईन्छ । सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २२ अनुसार उजुरी वा दरखास्त परी सो उपर अनुसन्धान जाँचवुझ वा नाप नक्सा गरी मुद्दा चलाउने निर्णय भएर प्रस्तुत मुद्दा दायर भएको अवस्था होइन । सो ऐनको उक्त प्रक्रिया अनुसार मुद्दा दायर हुने एउटा प्रक्रिया हो । तर सो वाहेक अन्य प्रक्रियाबाट मुद्दा दायर नै हुन नसक्ने देखिदैन र त्यसरी फिराद गर्नलाई कुनै कानूनले रोक लगाएको वा वर्जित गरेको अवस्था पाईदैन । सरकारले व्यक्ति सरह नालेस गर्न नपाउने भन्न पनि मिलेन । यहाँ उल्लेखित सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐनको प्रक्रियाबाट मुद्दाको उठान भएको छैन र सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी र दायित्व भएको विभागीय मन्त्रालयबाट सिधै फिराद दायर भएको अवस्था छ । यसरी सार्वजनिक रूपमा प्रयोग भएको गौचर जग्गाको संरक्षण गर्ने विषयलाई लिएर सरकार कै तर्फबाट

परेको फिरादलाई अन्यथा भन्न मिलेन । मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४ ले सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा व्यक्ति विशेषका नाउँमा दर्ता वा आवाद गराउन नहुने र त्यसो गरेमा स्वतः बदर हुने व्यवस्था गरेको पाईन्छ । त्यसरी व्यक्ति विशेषका नाममा भएको दर्ता स्वतः बदर हुने विषयका सम्बन्धमा हदम्याद लाग्न सक्ने अवस्था हुँदैन र प्रस्तुत मुद्दामा हदम्यादको संदर्भ गौण हुन पुगेको अवस्था हुँदा त्यस तर्फ अरु विचार गरी रहन परेन । तसर्थ हदम्यादको रोहबाट प्रस्तुत मुद्दा खारेज हुनु पर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकिर संग सहमत हुने अवस्था रहेन । सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गालाई व्यक्ति विशेषका नाममा दर्ता गर्ने प्रक्रिया समेतलाई बदर गर्नको लागि प्रस्तुत फिराद परेको हुँदा उक्त मालपोत ऐनको दफा २४ यस मुद्दामा आकर्षित हुने होइन भन्ने पुनरावेदन जिकिर समेत मनासिव देखिएन ।

अव विवादित कि.नं. २४२ को जग्गा सार्वजनिक प्रकृतिको हो होइन भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा सो जग्गा २०३० सालमा सभै नापी हुँदा फिलडवुकमा गौचरण भनि जनिएको पाईन्छ । जग्गा (नापजाँच) ऐन, २०१९ को दफा २ (च) ले सार्वजनिक रूपमा उपभोग गर्न पाउने बाटो, कुवा, गाईवस्तु निकाल्ने निकास, गौचर, पाटी, पौवा, देवल, मठमन्दिर, सार्वजनिक मनोरञ्जन गर्ने तथा

खेलकुद गर्ने ठाउँ समेतलाई सार्वजनिक जग्गाको रूपमा परिभाषित गरेको छ । यस मुद्दा सँग लगाउ भै चलेको दे.पु.नं ३६० को फैसला वदर मुद्दामा मिति ०५.६।६।१ मा भई आएको नक्सा हेर्दा विवादित कि.नं २४२ को जग्गा भित्र न.नं ११ को कालिका मन्दिर, न.नं. १५ को भिमसेन मन्दिर, न.नं. ३ को चौतारो, न.नं ८,९,१० को स्कुल भवन समेत रहे भएको र सो जग्गाको विच भागबाट मोटरबाटो गएको देखिन्छ । साथै नक्साबाट सो जग्गा आवादी नभएको भन्ने समेत खुल्न आउछ । यसरी सार्वजनिक प्रकृतिका संरचना समेत रहे भएको उक्त जग्गा सार्वजनिक प्रकृतिको नै देखिन आएको छ । नापी हुँदाका वखत गौचर जनिई नापी हुँदा प्रतिवादीहरुले कुनै उजुर वाजुर गर्न नसकेको, आफ्नो साविक दर्ताले पक्रन्छ भनी भोग वसोवास गर्न नसकेको र सार्वजनिक रूपमा प्रयोग भई आएको त्यस्तो सार्वजनिक जग्गालाई प्रतिवादीहरुले दुषित तवरले हक कायम गराएकै आधारमा निजहरुको हो भन्नु कानून संगत र न्याय संगत हुन सक्दैन ।

अतः माथि विवेचना गरिएका आधार र प्रमाणबाट शुरु फैसला उल्टी गरी वादी दावी बमोजिम जिल्ला अदालतबाट भएको फिराद दावीको फैसलाहरु वदर हुने र दावीको जग्गा सार्वजनिक कायम हुने

ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ।

८. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रकुमार भण्डारी
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
संवत् २०५९ सालको दे.पु.नं.- ९३२३
फैसला मिति: २०६४।१।४।४

मुद्दा:- अंश चलन ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: वुद्धरत्न खड्गी समेत
विरुद्ध

प्रत्यथी वादी: धर्म खड्गी

अंश पाउनु पर्ने कुरालाई कानून वमोजिम प्राप्त जन्मसिद्ध हक अधिकारको रूपमा लिनु पर्ने हुन्छ । कानून प्रतिकूल कुनै पनि व्यक्तिले अंशियारबिहिन हुनु पर्ने वा पटक पटक अंश पाइरहने भन्ने स्थिति स्वीकार्य हुँदैन । अंशमा दावी गर्ने पक्षले आफू अंशियार भएको नाता सम्बन्धमा र अंश नपाएको कुरा स्थापित गर्नु पर्दछ भने अंश पाइसकेको भनी प्रतिवाद गर्ने पक्षले सगोलको सम्पत्तिबाट कुनै सम्पत्ति वादीले पाएको भए वादीले के कुन मितिमा के कुन सम्पत्ति के कुन रूपबाट प्राप्त गरेको हो, सो सम्पत्ति वादीको हकभोग स्वामित्वमा आएको

वा निजले बिक्री व्यवहार दान दातव्य वा अरु कारणबाट हाल निजको जिम्मामा नरहेको वा हक स्वामित्व समाप्त भएको भनी प्रष्ट्याई गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्तै विवाद समावेश भएको अंश मुद्दामा यस अदालतबाट अंशबण्डा भएको लिखत प्रमाण व्यवहार भोग समेतबाट देखिने हुनु पर्छ, प्रतिवादीको नाममा धेरै कित्ता जग्गा छ, तर वादीको नाममा एक कित्ता पनि दर्ता नामसारी नभएको परिप्रेक्ष्यमा अंशबण्डा भैसकेको ठहराउन न्यायोचित नहुने (ने.का.प.२०५० नि.नं.४७४२ पृष्ठ २६९) भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको देखिन्छ । उक्त कानूनी सिद्धान्त प्रस्तुत मुद्दामा पनि आकर्षित हुने अवस्था देखिन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दाका वादीलाई निजकी आमाले मिति २०१५।३।३१ मा प्रतिवादीका बाबुलाई नावालक अवस्थामा लिखत गरी जिम्मा लगाएको, प्रतिवादीले जिकिर लिएको मिति २००२ सालको पारित बण्डापत्रबाट वादीका बाबुले प्राप्त गरेको भनेको सम्पत्ति प्रतिवादी नानीमैयाका नाममा दर्ता कायम भएको देखिएको, वादीले प्राप्त गरेको अंश भागको सम्पत्ति वादीका नाममा दर्ता कायम भएको र वादी पक्षले त्यस्तो सम्पत्ति भोग बिक्री व्यवहार गरेको भनी प्रतिवादीले आफ्नो जिकिर पुष्टि गर्न नसकेको समेतका आधारमा हेर्दा यी वादीले अंश पाइसकेको भनी मान्न मिलेन । उपरोक्त कारणहरूले

१९९९ सालको घरसारको लिखत र २००२ सालको पारित लिखतको आधारमा अंशबण्डा भईसकेको भनी मुद्दा दोहोर्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गर्दा लिइएको आधारसंग सहमत हुन सकिने अवस्था भएन ।

तसर्थ माथि विवेचित सबुद प्रमाण र कानूनी सिद्धान्त समेतका आधारमा वादीले दावी वमोजिम २ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर गरेको शुरु जिल्ला अदालतका फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको देखिदा सदर हुने ।

९. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
सम्बत २०६२ सालको रिट नं. ३०८१
आदेश मिति: २०६४।१।२२

विषय : परमादेश ।

निवेदक: मानव अधिकार, वातावरण, कानून तथा असल शासन क्रियाकलाप समाजका तर्फबाट अधिवक्ता भोजराज ऐर समेत

विरुद्ध

विपक्षी: प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय सिंहदरवार समेत

मानव अधिकारको प्रभावकारी कार्यान्वयन एवं संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा स्वतन्त्र र स्वायत्त निकायको आवश्यकता महसुस गरी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको स्थापना गरिएको कुरा मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३ को प्रस्तावनामा उल्लेख भएको देखिन्छ। प्रस्तुत निवेदन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ अन्तर्गत परेको भए तापनि हाल नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ लागू भएको सन्दर्भमा हेर्नुपर्ने हुन्छ। अन्तरिम संविधान, २०६३ ले आयोगलाई संवैधानिक अङ्गको रूपमा व्यवस्था गरेको छ। मानव अधिकार आयोग ऐनको दफा ९ को उपदफा (१) मा मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु आयोगको प्रमुख कर्तव्य हुने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ। सो कर्तव्य पूरा गर्ने क्रममा आयोगले विभिन्न कामहरु गर्न सक्ने व्यवस्था सो दफामा गरिएको छ। अन्तरिम संविधानको धारा १३२ मा समेत राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारको बारेमा उल्लेख गर्दै उपधारा (१) मा मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र संवर्द्धन तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने कुरालाई आयोगको प्रमुख कर्तव्यको रूपमा व्यवस्थित गरिएको छ। यसरी संविधान तथा ऐनद्वारा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई मानव

अधिकारको उल्लङ्घनको बारेमा छानविन, अनुसन्धान इत्यादि गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको अवस्थामा सो सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी दायित्व पूरा गर्नु आयोगको कर्तव्य हुने कुरामा विवाद हुन सक्दैन। निवेदकले निवेदनमा आयोगले आफूलाई तोकिएको दायित्व आवश्यक गम्भिरतापूर्वक निर्वाह गर्न नसकेको भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ। आयोगले आफूलाई कानून बमोजिम तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न नसकेमा त्यसका पदाधिकारी उपर के कस्तो कारवाही हुन सक्ने हो भन्ने सम्बन्धमा संविधानले नै स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। के कति उजुरी पत्रो र के कति उजुरीमा छानविन गरी फछ्यौट गर्न सक्थे भन्ने कुरा एउटा जिम्मेवार संवैधानिक निकाय आयोग स्वयंले मूल्याङ्कन गर्ने कुरा हो र आयोगले समय समयमा यस सम्बन्धी प्रतिवेदन पनि सार्वजनिक गर्ने गरेको पाइन्छ। के कति कारणले त्यस्ता उजुरीहरुमा पर्याप्त मात्रामा छानविन हुन नसकेको हो भन्ने कुराको विवेचना पनि स्वयं आयोगले गर्ने विषय हो। त्यस्ता कमी कमजोरीहरुको जाँचबुझ गरी त्यस्ता कमजोरीहरुमा सुधार गर्नुपर्ने वा अन्य कुनै सरकारी निकायको कस्तो सहयोग आवश्यक हुने भन्ने कुराको पहिचान पनि आयोग स्वयंले गर्नुपर्ने हुन्छ। यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट ती

कुराहरु मूल्याङ्कन गरिदैन । संविधान तथा कानूनले कुनै निकायलाई कुनै कुरा गर्नु वा नगर्नु भनी तोकिदिएको अवस्थामा यसरी कानून बमोजिम तोकिएको जिम्मेवारी पूरा नगरेमा मात्र कानून बमोजिम गर्नु वा नगर्नु भन्ने सम्मको आदेश अदालतले दिन सक्छ । तर एउटा संवैधानिक निकायले के कति काम कारवाही गर्नुपर्ने हो ? के कति कार्य गर्दा त्यस्तो निकायले आफ्नो दायित्व निर्वाह गर्न सकेको मानिने हो भन्ने कुरा न्याय निरोपण योग्य (Justiciable) विषय हुन सक्दैन । अदालतले यस्तो मापदण्ड निर्धारण गरिदिने होइन । निवेदकले कुनै निश्चित आधार विना, कुनै निश्चित विषयमा आयोगले जिम्मेवारी पूरा गर्न नसकेको हो भनी दावी गर्न नसकी खाली हचुवाको भरमा पर्याप्त उजुरी फछ्यौट गर्न नसकेको भन्ने मनोगत धारणा बनाई आयोगको कार्य क्षमता माथि प्रश्न उठाएको देखिँदा सो सम्बन्धमा यस अदालतबाट कुनै आदेश जारी हुनु पर्ने अवस्था देखिएन ।

अब, आयोगद्वारा कारवाहीका लागि गरिएका सिफारिसहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विपक्षीहरुले उदासिनता देखाएको भन्ने अर्को माग दावी तर्फ विचार गर्नुपर्ने हुन आयो । आयोगले आफ्नो कर्तव्य पूरा गर्ने क्रममा अन्य कुराहरुका अतिरिक्त मानव अधिकारको उल्लङ्घनकर्ता विरुद्ध

कारवाहीका लागि सिफारिस गर्न सक्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घन कर्तालाई विभागीय कारवाही तथा सजाय गर्न कारण र आधार खुलाई सम्बन्धित निकाय समक्ष सिफारिस गर्ने जस्ता कारवाहीहरु गर्न सक्ने अधिकार संविधानको धारा १३२ को उपधारा (२) मा उल्लेख गरिएको छ । यसरी मानव अधिकार आयोग जस्तो एउटा संवैधानिक निकायले मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने सिलसिलामा छानविन अनुसन्धान गरी आवश्यक कारवाहीका लागि लेखी पठाएको सिफारिसको कार्यान्वयन गर्नु सम्बन्धित निकायको कर्तव्य हुने कुरामा दुइमत हुन सक्दैन । यदि आयोगबाट प्राप्त यस्तो सिफारिसलाई गम्भिरतापूर्वक नलिने र कार्यान्वयन नगरिने हो भने मुलुकले मानव अधिकारको संरक्षणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय समक्ष गरेको प्रतिवद्धता खोक्रो सावित हुन जान्छ र मूलुकमा मानव अधिकारको उल्लङ्घनका घटनाहरुले प्रश्रय पाउने गर्दछन् । परिणामस्वरूप दण्डहिनताको स्थिति मूलुकले व्यहोर्नु पर्ने हुन्छ ।

मानव अधिकार प्रति नेपालको प्रतिवद्धता रहेको भन्ने कुरा नेपालले ICCPR जस्ता महत्वपूर्ण सन्धि तथा महासन्धिहरुमा हस्ताक्षर गरी अनुमोदन समेत गरेबाट प्रष्ट हुन्छ । हालसम्म नेपालले १८ वटा भन्दा बढी मानव अधिकार सम्बन्धी यस्ता

अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि तथा महासन्धिहरूको अनुमोदन गरेको गरेको छ । नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ मिति २०४७।८।१ बाट लागू भएको छ । यस ऐनको दफा ९ मा नेपालले अनुमोदन गरी नेपाल सरकार पक्ष भएको कुनै सन्धिको कुरा प्रचलित कानूनसँग बाझिएमा सो सन्धिको प्रयोजनका लागि बाझिएको हदसम्म प्रचलित कानून अमान्य भई सन्धिको व्यवस्था नै नेपाल कानून सरह लागू हुने व्यवस्था भएको छ । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३३ (ड) मा राज्य पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि संझौताको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु राज्यको दायित्व हुने व्यवस्था समेत भएको देखिन्छ । यसरी नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मानव अधिकार प्रति देखाएको प्रतिवद्धताको प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गर्नका लागि नै राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको गठन भएको हो र यसले स्वतन्त्र रूपले काम गर्न सकोस् भनेर नै हाल यसलाई कानूनी निकायबाट सम्बैधानिक निकायमा परिवर्तन गरिएको हो । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग एक स्वतन्त्र निकाय हो । यसले मानव अधिकारका सम्बन्धमा दिएका सुझाव, प्रतिक्रिया एवं निर्देशन पालना गर्नु सरकारको कर्तव्य हुन आउँछ । जसरी अदालतले जारी गरेका आदेश निर्देशनहरू सरकारले पालना गर्नुपर्ने हुन्छ उसैगरी

मानव अधिकारको प्रभावकारी संरक्षण र परिपालन गर्ने क्रममा आयोगले दिएका यस्ता सुझाव, प्रतिक्रिया र निर्देशनहरू सरकारले पालन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

आयोगबाट जारी गरिएको निर्देशन वा आदेश वा सिफारिसहरूको कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा सरकार प्रतिवद्ध हुनु पर्दछ र त्यसको लागि विशेष प्रयासहरू गरिनु पर्ने हुन्छ । संविधान तथा कानूनले नै आयोगलाई यस सम्बन्धमा अधिकार सम्पन्न बनाएको छ । मानव अधिकारको संरक्षणको लागि आयोगबाट जारी भएको आदेश वा निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने वा आयोगबाट गरिएको सिफारिस वा सुझाव कार्यान्वयन गर्ने सरकारले कुनै Ifs and Buts को जिकिर गर्न हुदैन । अन्तरिम संविधानको धारा १३२ (२) को खण्ड (ज) मा मानव अधिकारको उल्लङ्घनका सम्बन्धमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले गरेको सिफारिस वा निर्देशन पालना वा कार्यान्वयन नगर्ने पदाधिकारी, व्यक्ति वा निकायको नाम कानून बमोजिम सार्वजनिक गरी मानव अधिकार उल्लङ्घनकर्ताको रूपमा अभिलेख गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । यसैगरी आयोगले आफ्नो काम कारवाही सम्बन्धी प्रतिवेदन प्रधानमन्त्री समक्ष प्रस्तुत गर्ने र प्रधान मन्त्रीले यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका संसद समक्ष पेश गर्ने

संवैधानिक व्यवस्थाले गर्दा पनि आयोगले गरेको सिफारिस कार्यान्वयन हुन सक्तो सकेन भन्ने सम्बन्धमा सार्वभौम जनताको प्रतिनिधिमूलक निकाय व्यवस्थापिका संसदको छलफलको विषय हुन गई सरकार नै जवाफदेही बन्नु पर्ने हुन्छ। माथि नै पनि उल्लेख भएकै छ कि कुनै निकायले कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने आफ्नो दायित्वको पालना के कति मात्रामा गर्न सक्तो वा सकेन भन्ने कुरा justiciable हुन सक्तैन। यदि आयोगको कुनै सिफारिस कार्यान्वयन नभएको कारणले कसैको संविधान एवं कानून प्रदत्त हकको उल्लङ्घन हुन गएको अवस्थामा सम्म मात्र पीडित व्यक्तिको निवेदन पर्न आएमा यस अदालतले आफ्नो असाधारण अधिकार प्रयोग गरी त्यस्तो हकको प्रचलन गराउन सक्तै हुन्छ। तर निवेदकले आयोगको कुनै सिफारिस कार्यान्वयन नभएको कारणले आफ्नो वा अरु कसैको यो यस्तो हकको हनन हुन गएको भनी स्पष्टसँग दावी लिन सक्तो देखिँदैन। यस्तो अवस्थामा स्पष्ट माग दावी नलिई पर्न आएको प्रस्तुत निवेदनको रोहबाट निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने नदेखिँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने।

१०. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद कोइराला
सम्बत् २०६१ सालको फौ.पु.नं. --३३५८
फैसला मिति: २०६४।७।२६।२

मुद्दा: ज्यान मार्ने उद्योग।

पुनरावेदक वादी: प्रेमबहादुर पौडेलको
जाहेरीले नेपाल सरकार
विरुद्ध

प्रत्यर्था प्रतिवादी: रामबहादुर पौडेल

जाहेरवाला र प्रतिवादी सहोदर दाजुभाई रहेको र निजहरुकी आमाका नाममा रहेको जग्गा एकलौटी खाने गरी प्रतिवादीले आफ्नो नाउमा गराएकोमा सो जग्गा पीडितले फिर्ता गराएको रिसइवीले मिति २०५९।४।२९ गते खेतमा काम गरी रहेको समयमा प्रतिवादीले जाहेरवालालाई ढुंगाले हान्दा जाहेरवाला भागेकोमा प्रतिवादीले लखेट्दै गई खुर्पा जस्तो जोखिमी धारिलो हतियारले पीडितको टाउकोमा प्रहार गरेको र पुनः प्रहार गर्न खोज्दा खुर्पाको बिंड जाहेरवालाले समातेको र कराएपछि संगै भएका काजी राईले र तत्काल आई पुगेका ठालुमान पौडेलले खुर्पा खोसेको कारण प्रतिवादीको ज्यान बचन गएको तथ्य जाहेरी दरखास्त, सोही मिलनको पीडितको अदालतमा भएको बकपत्र एवं प्रतिवादीले

अनुसंधान अधिकारी समक्ष गरेको बयानवाट समेत देखिन आउँछ । जाहेरवालाले पहिले देखिनै आफूलाई सताएकोले हुंगा टिपी ढाडमा हानेको त्यसपछि खुर्पाले एक पटक हानी अर्को पटक प्रहार गर्न खोज्दा खुर्पा समाती प्रहार गर्न दिएनन भनी कसूरजन्य कुरालाई स्वीकार गरी प्रतिवादीले बयान गरेका छन् । साथै घटनास्थलमा संगै रहेका काजी राईको खुर्पा खोस्ने ठालुमानको अदालतमा भएको वकसपत्रवाट जग्गा सम्बन्धी विवाद हुँदा ज्यान मार्ने उद्देश्यले प्रतिवादीले जाहेरवालालाई प्रहार गरेको र खुर्पा आफूले समाती दिएको भनी आफ्नो वकसपत्रमा उल्लेख गरेका छन् । त्यस्तै डम्बरवहादुर लगायतका व्यक्तिले खुर्पा प्रहार गर्न नरोकेको भए ज्यान मर्न सक्थ्यो भनी प्रतिवादीले ज्यान मार्ने उद्योग गरेको भनी आफ्नो वकसपत्रमा व्यक्त गरेको पाइन्छ । मिसिल संलग्न पीडितको घा जाँच केश फाराममा An incised wound and two multiple abrasion भनी उल्लेख गरेको समेत देखिन आउँछ । ज्यान सम्बन्धी महलको १५ नं. मा ज्यान मार्ने मनसायले गोली चलाउने वा वम हान्ने वा घातक हतियारले काट्ने वा मार्नका लागि अरु जुनसुकै कुराको उद्योग गरी मर्ने सम्मको काम गरेकामा कुनै कारणले ज्यान मर्न पाएको भने रहेनछ, भने त्यस्तो काम गर्ने र गर्न लगाउने तथा सो ठाउँमा गई वचन

दिने वा मद्दत गर्नेलाई पाँच वर्ष देखि वाह्र वर्षसम्म कैद गर्नुपर्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । सो व्यवस्थाले ज्यान मार्न उद्योगको कसूर हुनका लागि पीडितलाई लागेको चोट वा घाउको मात्रा र परिमाण महत्वपूर्ण र निर्णायक तत्व हुने नभई ज्यान मार्ने मनसायले प्रहार गरिएको र ज्यान मर्न नपाएको वाधक तत्वको विद्यमानता थियो थिएन भन्ने नै महत्वपूर्ण हुन आउँछ । प्रहारकर्ताको मनसाय र नियत छुट्याउने आधार उसको कार्य र आपराधिक क्रियावाट नै पत्ता लगाउनु पर्दछ । यी प्रतिवादीले पीडितलाई पहिले हुंगा प्रहार गरेको र निज भागेपछि खुर्पा जस्तो धारिलो हतियार लिई लखट्दै गई टाउकोमा एकपटक प्रहार गरी सकिई दोस्रो पटक प्रहार गर्दा पीडित जाहेरवाला स्वयंले आफू वचन खुर्पाको वीड समाती लात मुक्काले प्रतिवादीलाई हानेको र तेस्रो व्यक्ति ठालुमान पौडलले आई छुट्याएको अवस्था मिसिलवाट देखिदा दोस्रो पटकको प्रकार आफैले छेकेको नभए तथा ठालुमानले घटनास्थलमा पुगी उक्त खुर्पा नखोसेको भए निज उपर पुनः प्रकार भई जाहेरवाला यी पीडितको ज्यान मर्ने नै हुन्थ्यो भन्ने मिसिलको सम्पूर्ण अध्ययनवाट निज प्रतिवादीको मार्ने मनसाय स्पष्ट रहेको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा निज प्रतिवादीले खुर्पा जस्तो जोखिमी धारिलो हतियारको प्रयोग गरी पहिलो प्रकार गरी सकिई दोस्रो

प्रहार आफैले छेकेको र ठालुमानले खुर्पा खोसी अवरोध गरेको देखिदा सोही कारणले निज जाहेरवालाको ज्यान मर्न नपाएको देखिदा ज्यान सम्बन्धी महलको १५ नं. को अवस्था कार्य र अपराधिक क्रिया निज प्रतिवादीवाट भएको देखिन आउँछ । यस्तो अवस्थामा निज प्रतिवादीको ज्यान माने मनसाय थिएन भनी भन्न नसकिने हुन्छ । साथै निज जाहेरवालालाई लागेको घाउको परिमाण र मात्रा सानो र मर्न नसक्ने प्रकृतिको छ भन्ने आधारमा निज प्रतिवादीको ज्यान माने मनसायको तथा अवरोध पुर्याउने तेस्रो तत्वको विद्यमानतामा निजलाई कसूरवाट उन्मुक्ति दिन सकिने अवस्था देखिदैन ।

तसर्थ माथि उल्लेखित तथ्य, आधार र काणवाट निज प्रतिवादीले पीडित जाहेरवालालाई ज्यान माने मनसायले खुर्पा जस्तो धारिलो हतियारले टाउकोमा एकपटक प्रहार गरी सकेपछि पुनः अर्को पटक प्रहार गर्दा पीडित स्वयंको प्रतिकार र तेस्रो पक्षको उपस्थिती र व्यवधानको कारण निजको ज्यान मर्नबाट बच्न गएको देखिएकोले निज प्रतिवादीले ज्यान सम्बन्धीको १५ नं. को कसूर गरेको देखिएको अवस्थामा ज्यान माने उद्योग गरेको ठहराउनु पर्नेमा प्रतिवादीलाई अभियोग दावीवाट सफाई दिनेगरी भएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको नहुँदा उल्टी हुने र शुरु जिल्ला अदालतले अभियोग

दावी अनुसार प्रतिवादीलाई कसूरदार ठहराई ६ वर्ष कैद गर्ने गरेको फैसला मनासिव ठहर्ने ।

११. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
सम्मत २०६० सालको साधक नं.- ३८६
फैसला मिति: २०६४।११।१७६

मुद्दा- कर्तव्य ज्यान ।

वादी: रामस्वरूप दनुवारको जाहेरीले नेपाल सरकार

विरुद्ध

प्रतिवादी: डिकबहादुर बराइली समेत

मृतकको मृत्यु यिनै प्रतिवादीहरुको कुटपीटको कारणले भएको हो वा अन्य कुनै कारणबाट भएको हो, भनी निर्णय दिनु पर्ने भई त्यसतर्फ विचार गर्दा मिति २०५८।२।२१ मा कुमार बराइलीसंग भगडा भएको र छोरा साहादेव दनुवारले कुमार बराइलीलाई कुटपीट गरेका कारण रिसइवी लिई मिति २०५८।२।२३ का दिन मृतक सहदेव दनुवारलाई प्रतिवादीहरु डिकबहादुर बराइली, खगेन्द्र बाँस्कोटा, कुमार भन्ने खडानन्द बाँस्कोटा, विनु बराइली,

भक्तबहादुर राई, बचन खनाल र युवराज बराइली समेतले लाठी तथा हुंगासमेत प्रहार गरी कुटपीट गरेको र सोही कुटपीटका कारणबाट छोरा सहदेवको मृत्यु भएकोले निज डिकबहादुर बराइली समेतका व्यक्तिहरुलाई पक्राउ गरी ज्यान सम्बन्धी महल बमोजिम सजाय गरिपाऊँ भनी निज मृतकका पिता राम स्वरुप दनुवारले प्रहरीमा जाहेरी दरखास्त दिएको देखिन्छ । प्रतिवादी मध्येका डिकबहादुर बराइलीले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष बयान गर्दा मृतक सहदेव दनुवारलाई आफू समेतका कुमार बराइली, युवराज बराइली, विनु बराइली, भक्तबहादुर राई, बचन खनाल, खगेन्द्र बाँस्कोटा र कुमार भन्ने खडानन्द बाँस्कोटा समेतले बाँस तथा काठका लाठी र मुक्काले समेत प्रहार गरेको हो भनी साविती भै बयान गरेको देखिएको र अन्य प्रतिवादीहरुले पनि अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष बयान गर्दा वारदातमा संलग्न रही आफूहरुले समेत मृतकलाई प्रहार गरेको कुरा स्वीकार गरीरहेको मिसिलबाट देखिन्छ । निज प्रतिवादीहरुले अदालत समक्ष बयान गर्दा अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको साविती बयानलाई इन्कार गर्दै घटनामा आफूहरुको संलग्नता नरहेको र प्रहरीमा आफूहरुलाई कुटपीट गरी बयान गराएको भन्ने जिकिर लिएको देखिएको तर त्यसरी कुटपीट गराई जबरजस्ती बयान गराए उपर

अदालतमा निवेदन दिई घा जाँच गराउनु पर्नेमा कुनै निवेदन समेत दिएको र घा जाँच समेत गराएको अवस्था नदेखिँदा केवल अदालतमा आई इन्कारी गर्दैमा त्यस्तो इन्कारीलाई सही साँचो मान्न मिल्ने अवस्था देखिन आएन । शव परीक्षण प्रतिवेदन हेर्दा “The cause of death is due to head injury caused by blunt weapon” भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । मौकामा बुझिएका सुरेन सुवेदी, राजेन दनुवार र लक्ष्मण विश्वकर्मा समेतको वारदातस्थलमा प्रत्यक्ष रुपमा उपस्थित व्यक्तिहरुले यी उल्लेखित प्रतिवादीहरुले मृतक साहादेव दनुवारलाई कुटपीट गरेका हुन भनी अधिकार प्राप्त अधिकारी र अदालत समक्ष आई बकपत्र गर्दा समेत मृतकलाई प्रतिवादीहरुले कुटपीट गरेका हुन भनी बकपत्र गरी दिएको देखिन्छ । यसरी माथि उल्लेखित जाहेरी दरखास्तको व्यहोरा, प्रतिवादीहरुले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको साविति बयान, मौकामा घटनास्थलमा प्रत्यक्ष रुपमा उपस्थित सुरेन सुवेदी लगायतका व्यक्तिहरुको अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरी दिएको कागज तथा अदालतमा गरेको बकपत्र, शव परीक्षण प्रतिवेदन तथा घटनास्थल मुचुल्का समेतका आधारबाट यी मृतक साहादेव दनुवारको मृत्यु अन्य कारणबाट भएको नभई यिनै प्रतिवादीहरुको

कुटपीटको कारणबाट भएको रहेछ भन्ने कुरामा विवाद रहेन ।

यसरी माथि उल्लेखित आधार र कारणबाट यी मृतक साहादेव दनुवारको मृत्यु यिनै प्रतिवादीहरूको कुटपीटबाट भएको रहेछ भन्ने यकिन भै सकेपछि प्रतिवादी मध्ये को कसको प्रहारबाट यी मृतकको मृत्यु भएको हो ? सो तर्फ विचार गर्नुपर्ने देखिन आएको छ । जाहेरवालाले जाहेरी दिंदा मृतकको मृत्यु यसैको प्रहारबाट भएको हो भनी किटानी साथ जाहेरी दरखास्तमा उल्लेख गरेको देखिँदैन भने यी प्रतिवादीहरूले पनि अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष बयान गर्दा यी मृतकलाई आफूहरूले कुटपीट गरेको कुरामा एक अर्कालाई पोलापोल गर्दै बयान गरेको देखिन्छ । मौकामा बुझिएका प्रत्यर्थीका रूपमा वारदातस्थलमा उपस्थित रहेका सुरेन सुवेदी लगायतका व्यक्तिहरूले पनि यी प्रतिवादीहरूले मृतक साहादेव दनुवारलाई बाँसका भाटा, बाँस र मुक्का तथा लातले समेत मृतकको शरीरका

विभिन्न भागमा प्रहार गरेका हुन भनी बयान गरेको देखिन्छ । यसरी घटनाक्रमलाई हेर्दा मृतकको मृत्यु प्रतिवादीहरू मध्येको कसको प्रहारबाट भएको हो भन्ने यकिन गर्न सक्ने अवस्था नरहेको र प्रतिवादी सबैले पटक पटक मृतकलाई कुटपीट गरेको कारणबाट निजको मृत्यु भएको अवस्था देखिएको र निज प्रतिवादीहरूकै कुटपीटका कारणबाट निज मृतक साहादेव दनुवारको मृत्यु भएको कुरामा कुनै विवाद एवं आशंका नदेखिएको र यसैको प्रहारबाट निज मृतकको मृत्यु भएको हो भनी यकिन साथ भन्न सकिने अवस्था नहुँदा प्रतिवादीहरू डिकबहादुर बराइली, खडानन्द बाँस्कोटा, खगेन्द्र बाँस्कोटा, बचन भन्ने अजितराज खनाल र भक्तबहादुर राईलाई अभियोग दावी बमोजिम ज्यान सम्बन्धी महलको १ र १३(३) नं. को कसूरमा ऐ. महलको १३(३) नं. बमोजिम जन्मकैद हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालतबाट भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।